

BƏDİİ TƏRCÜMƏ MƏSƏLƏLƏRİ

**Özbəkistanda Azərbaycan ədəbiyyatının tərcüməsi və təbliği:
qədim dövr və müasir mərhələ**

Qulu Kəngərli

Azərbaycan.

E-mail: gulu_kengerli57@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5892-5706>

Annotasiya. Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri başqa türkdilli ölkələrdə olduğu kimi, Özbəkistanda da çox böyük maraqla qarşılır. Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, İmadəddin Nəsimi kimi klassiklərin əsərləri Özbəkistanda çox böyük tirajla nəşr olunub. Özbək yazıçı, şair və tərcüməçilərinin Azərbaycan ədəbiyyatına müraciət etməsi heç də təsadüfi deyildir. İstər klassik, istərsə də müasir yazıçı və şairlərin əsərlərinin özbək dilinə tərcümə edilməsi eyni soyköklü, adət və ənənələrin oxşarlığı, eyni zamanda əsərlərin dəyərli olması ilə bağlıdır. Həsənoğlunun, Seyid Əzim Şirvaninin, Mirzə Fətəli Axundovun, Molla Pənah Vaqifin, Mirzə Ələkbər Sabirin, Hüseyn Cavidin, Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın əsərlərini özbək oxucuları böyük maraqla oxuyurlar. Məqalədə özbək ədəbi irsinin formalaşmasında Nizami, Füzuli, Nəsimi yaradıcılığının böyük təsiri olduğu qeyd edilir. Azərbaycan ədəbiyyat nümunələrinin özbək dilinə tərcümə edilməsində Maqşud Şeyxzadənin, Mirəziz Əzəmin, Rəzzak Əbdürrəşidin, Cumaniyaz Cabbarovun, İbrahim Qafurovun, Usman Kuçkarın, Feyzi Şahismayılın, Tahir Qəhharın, Kərim Bəhriyevin, Mamatkul Hazratkulovun çox böyük zəhməti olub.

Açar sözlər: Özbəkistan və Azərbaycan ədəbiyyatı, klassiklərin özbək dilinə tərcüməsi, Nizami və özbək ədəbiyyatı, Məhəmməd Füzuli, İmadəddin Nəsimi, Maqşud Şeyxzadə

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.137>

Məqaləyə istinad: Kəngərli Q. (2020) *Özbəkistanda Azərbaycan ədəbiyyatının tərcüməsi və təbliği məsələləri: qədim dövr və müasir mərhələ*. «Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq», № 1, səh. 278-285

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.04.2020; qəbul edilib – 17.04.2020

**The issues of promotion and translation of the Azerbaijani literature
in Uzbekistan: ancient period and modern stage**

Gulu Kangarli

Azerbaijan.

E-mail: gulu_kengerli57@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5892-5706>

Abstract. The Azerbaijani literature as in other Turkic-speaking countries is also well received in Uzbekistan. Works by such classics as Nizami Ganjavi, Imadaddin Nasimi,

Mahammad Fuzuli have been published with a large circulation in Uzbekistan. It is not accidental Uzbek writers, poets and translators' appealing to the Azerbaijani literature. Translation of works by both classic and modern writers and poets into Uzbek is related to same lineage, similarity of traditions, at the same time value of the works. Works by Hasanoghlu, Seid Azim Shirvani, Mirza Fatali Akhundov, Molla Penah Vagif, Mirza Alakbar Sabir, Husein Javid, Samad Vurghun, Rasul Rza are read with a great interest by Uzbek readers. In the article is noted a great influence of Nizami, Fuzuli and Nasimi's creativity in formation of Uzbek literary heritage. There is an undeniable role and great service of Maksud Sheikzadeh, Miraziz Azamin, Razzak Abdurrajid Jumaniyaz Jabbarov, Ibrahim Gafurov, Usman Kuchkar, Feyzi Shahismayil, Tahir Gahhar, Karim Bahriyv, Mamatkul Hazratkulov.

Keywords: literature of Azerbaijan and Uzbekistan, translation of works by classics into the Uzbek language, Nizami and Uzbek literature, Mahammad Fuzuli, İmadaddin Nasimi, Maksud Sheikzadeh

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.137>

To cite this article: Mirzayev A. (2020) *The issues of promotion and translation of the Azerbaijani literature in Uzbekistan: ancient period and modern stage*. «Comparative Literature Studies», Issue I, pp. 278-285

Article history: received – 10.04.2020; accepted – 17.04.2020

Giriş / Introduction

Qədim dövr

Özbəkistanda Azərbaycan ədəbiyyatına və mədəniyyətinə həmişə böyük maraq olub, keçmişdə də, indi də...

Azərbaycanın klassik ədəbiyyatına maraq isə hədsiz dərəcədədir. Özbəklər Nizami Gəncəvini, İmadəddin Nəsimini, Məhəmməd Füzulini az qala özbək ədəbiyyatının nümayəndələri hesab edirlər. Özbək ədəbiyyatşünaslarının yazdığına görə, öz dövründə Türkünstanda Nizamini də, Nəsimini də, Füzulini də tanıyıb və oxuyublar. 1882-ci ildən başlayaraq Füzulinin əsərləri Özbəkistan nəşriyyatlarında böyük tirajla 60 dəfədən çox nəşr olunub.

Özbək muğam ustaları qədimdə də, indi də Nizamini, Füzulinin qəzəlləri üstündə bəlkə də Azərbaycanda oxunan qədər muğam ifa edirlər. Özbəkistanda ədəbiyyatşünaslar, şairlər, yazıçılar bu şairləri, həmçinin Seyid Əzim Şirvanini, Mirzə Cəlili, Mirzə Ələkbər Sabiri orijinaldan oxumağa üstünlük verirlər. Özbəkistanda çalışdığım müddətdə neçə-neçə ədəbiyyatşünas, şair və yazıçı Bakıdan Nizamini, Nəsimini, Füzulinin, Şirvaninin, Sabirin və digər şairlərimizin kitablarını Azərbaycan dilində gətirməyi xahiş edib. Özbəkistanda AzərTAC-ın Orta Asiya üzrə müxbiri kimi çalışdığım 20 ildə hər dəfə Bakıya məzuniyyətə gedəndə və Daşkəndə qayıdanda buradan Azərbaycana, Azərbaycandan isə Özbəkistana çoxlu kitab aparıb gətirmişəm.

Əsas hissə / Main Part

Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poemasının dövrümüzdə qədər çatan ən qədim tərcümələrindən biri XIV əsrin ortalarında yaşamış Qızıl Orda şairi Qütb Xarəzminin cığatay türkcəsinə tərcüməsidir.

Qütb Xarəzmi təxminən 1341-1342-ci illərdə Nizaminin “Xosrov və Şirin” əsərini cığatay dilinə çevirən ilk türk şairi olub. Qütb tərcümədən sonra öz müasiri, dövrünün hökmdarı, şahzadə Tini bəyi və onun arvadı Məleykə xanımı mədh edib, sonra da kitabın ana dilinə tərcüməsinin səbəbini yazıb. Qütb bu işi Tini bəy və onun arvadı Məleykənin xahişi ilə yerinə yetirdiyini bildirib. Qütb poemanın əvvəlində dahi Nizami Gəncəvinin əsərlərini mütaliə etdiyini, bu poemalardan ilham aldığını vurğulayır.

Qütb yazır: “Mən Nizami kimi sözləri sıraya düzdüm, qazan kimi qaynadaraq bu tərcüməni başa çatdırdım. Mən Nizaminin balı ilə halva bişirdim”.

Filologiya elmləri doktoru Almaz Ülvi “Özbək ədəbiyyatında və ədəbiyyatşünaslığında Nizami, Nəsimi və Füzuli ənənələri” məqaləsində yazır: “Qütb tərcümə zamanı poemaya təzə hadisələr daxil etmişdir və buna görə də Nizami əsərinin özbək variantı bir növ orijinal kimi səslənir”. Beşcildlik “Özbək ədəbiyyatı tarixi” kitabında da Nizaminin özbək ədəbiyyatının inkişafındakı müsbət təsiri xüsusi qeyd edilmişdir.

Qütbün tərcüməsi haqqında 1921-ci ildə fransız alimi Jan Deni “Grammaire de la langue turque” adlı əsərində ilk dəfə məlumat verərək fikir söyləmişdir. Jan Deni əsərin fars dilində yazıldığından, Qütb Xarəzmi tərəfindən “şərq türkcəsinə” (cığatay türkcəsinə) çevrilməsindən söhbət açıb, əsər haqqında yığcam məlumat verib.

Özbək ədəbi və mədəni irsinə təsirində və formalaşmasında Nizaminin, Nəsiminin və Füzulinin böyük rolu olub və bu danılmazdır. Biz bunu böyük özbək şairlərinin əsərlərində də görürük. Belə ki, böyük özbək şairi Əlişir Nəvai Nizaminin əsərlərini bədii söz sənətinin zirvəsi hesab edib. Özbək yazıçısı Aybəyin yazdığı kimi, “Dünyada adları Nizami qədər məşhur olan şairlər çox deyil. Nizami Şərq xalqlarının mədəniyyətində müstəsna yer tutur. Böyük Nizaminin əsərləri müsəlman Şərqində ədəbiyyatın inkişafına çox böyük təsir göstərmişdir. Bir çox özbək şairi Nizami ideyalarının tərəfdarı olmuş, şair kimi ustalığı ondan öyrənmişlər. Nizami bizim böyük şairimiz Əlişir Nəvai üçün şair kamilliyinin zirvəsi idi”. Elm aləminə bu da məlumdur ki, Əlişir Nəvai dövründə Xarəzm şairi Heydər Xarəzmi ustadı saydığı Nizami Gəncəvinin “Sirlər xəzinəsi” poemasını tərcümə edib və özü də “Məxzənül-əsrar” adlı əsər yazıb.

Özbək şairi Seyfi Səra isə Azərbaycan şairi Həsənoğlunun yeganə qəzəlini özbək dilinə çevirib. Akademik Həmid Araslı qeyd edir ki, “bütöv yaradıcılığı gəlib bizə çatmayan Azərbaycan şairi Həsənoğlunun öz ana dilində yazdığı yeganə qəzəlinə özbək şairi Seyfi Səranın tərcümələr məcmuəsində təsadüf olunmuşdur. Müəllif bu kitabda həm Həsənoğluna yazdığı nəzirəni, həm də şairin öz qəzəlini vermişdir. Bu fakt elm aləminə məlum olsa da, şairin “Süheyl və Güldürsün” poeması ilk dəfə “Özbək ədəbiyyatının tarixi” (I cild) kitabında geniş şərh olunmuşdur”.

Almaz Ülvi adıçəkilən məqaləsində yazır: “Yazıçı-dramaturq Kamil Yaşen qeyd edir ki, “Azərbaycan-özbək ədəbi münasibətləri Nizami Gəncəvinin yaşadığı dövrdən qol-budaq atmaqdadır. Minillik tarixi olan Nizaminin “Xəmsə”si Özbəkistanın da qiymətli ədəbi xəzinəsi sayılır. Böyük şairin vəfatından on illər sonra Orta Asiyanın monqollar tərəfindən işğal olunduğu dövrdə Xarəzmdə naməlum özbək müəllif “Müftahul-ədl” adlı bədii əsər yaratmışdır. Bu əsərin əsasını Nizaminin “Şah və iki bayquş” haqqında hekayəti təşkil edirdi. Özbək ədəbiyyatına Nizaminin təsiri belə başlamışdı”.

Sovet dövrü

Sovet dövründə Azərbaycan ədəbiyyatının özbək dilinə tərcüməsi təxminən 1920-ci illərdən başlayıb. Müxtəlif illərdə Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Cəlil, Mirzə Ələkbər Sabir və digər şairlərin əsərləri Daşkənddə və Səmərqənddə nəşr olunub.

A.Ülvinin “Azərbaycan-özbək (cığatay) ədəbi-əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər)” kitabında qeyd edildiyi kimi, 1947-ci ildə Özbəkistan Dövlət Nəşriyyatı Nizaminin poemalarından parçaları “Güldəstə” adı ilə ayrıca kitab kimi nəşr edib. O dövrdə Özbəkistan mətbuatında da Nizami-

nin qəzəlləri, “Yeddi gözəl”, “Leyli və Məcnun”, “İsgəndər və çoban” və digər əsərləri çap olunub. Böyük özbək şairi Məhəmməd Rza Agahi Xivə xanı Firuzun sifarişi ilə Nizaminin “Yeddi gözəl” poemasını nəsrə tərcümə edib və həmin əsər Agahinin 1980-ci illərin sonlarında yeni nəşr olunan dördcildlik külliyyatına daxil edilib. 1983-cü ildə Daşkənddə Nizaminin özbək dilində böyük tirajla “Seçilmiş əsərləri” kitabı nəfis tərtibatda çap edilib. Topulunun tərtibçisi, Ön sözün müəllifi və tərcüməçisi professor Şahislam Şahməhəmmədovdur. Kitabda böyük şairin həyatı və yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verilir. Topluya Nizami Gəncəvinin qəzəlləri, rübailəri, qəsidələri, qitələri, hikmətli sözləri, həmçinin “Sirlər xəzinəsi”, “Yeddi gözəl” poemalarından parçalar salınıb.

Keçmiş SSRİ dövründə Özbəkistanda Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinə geniş yer verilib. Şairlərimizin və yazıçılarımızın yaxından dostluğu da bu işə böyük təkan verib. Belə ki, Azərbaycan ədəbiyyatı Özbəkistanda, özbək ədəbiyyatı isə Azərbaycanda böyük tirajla çap olunub.

Məşhur şair, dramaturq, ədəbiyyatşünas və tərcüməçi Maqsud Şeyxzadə 1927-ci ildə Özbəkistana gəlib, ömrünün sonunadək burada yaşayıb, Nizami Gəncəvi adına Daşkənd Pedaqoji İnstitutunun müəllimi olub. Şairin “Cəlaləddin Manqubərdi” və “Mirzə Uluqbəy” faciələri, “Daşkəndnamə”, “Ağsaqqal” poemaları Özbəkistanda çox məşhurdur. Daşkənddə şairin altı cildlik seçilmiş əsərləri çap olunub. Maqsud Şeyxzadə Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Mirzə Fətəli Axundovun, Hüseyn Cavidin, Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın əsərlərini özbək dilinə tərcümə edib.

Sovet dövründə Maqsud Şeyxzadədən başqa Mirəziz Əzəm, Rəzzaq Əbdürrəşid, Cuməniyaz Cabbarov, İbrahim Qafurov, Osman Qoçqar, Feyzi Şahismayıl, Tahir Qəhhar, Kərim Bəhriyev, Məmətqul Həzrətqulov və başqaları Azərbaycan ədəbiyyatından nümunələri özbək dilinə çeviriblər.

Rəzzaq Əbdürrəşid 1968-1988-ci illərdə Səməd Vurğunun şeir və poemalarını, “Vaqif” dramının daxil olduğu bir neçə kitabı o zamankı “Gənc qvardiya” nəşriyyatında çap etdirib. O həmçinin Molla Pənah Vaqif, Rəsul Rza, Nəbi Xəzri və Cabir Novruzun əsərlərini özbək dilinə çevirib.

İbrahim Qafurov Mirzə İbrahimovun “Pərvanə” romanını (Mirəziz Əzəmlə birgə), Süleyman Rəhimovun “Məhtəban” povestini və bu yazıçıların digər əsərlərini tərcümə edərək çap etdiriblər.

Mirəziz Əzəm 1980-1990-cı illərdə Nizami Gəncəvinin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Nəriman Həsənzadənin, Mirvarid Dilbazinin, Məmməd İsmayılın, Zəlimxan Yaqubun, Vaqif İbrahimin, Firuzə Məmmədlinin şeirlərini “Cahan ədəbiyyatı”, “Şərq ulduzu” və digər ədəbi jurnallarda çap etdirib.

Məmətqul Həzrətqulovun tərcüməsində Anarın “Dantenin yubileyi” əsəri və “Gürcü familiyası”, “Ötən ilin son gecəsi”, “Zəncir” hekayələri özbək dilində çap olunub.

1967-1970-ci illərdə Məmməd Səid Ordubadinin “Qılinc və qələm” romanı Daşkənddə özbək dilində iki cildə çap edilib. Birinci cildi Nəzirə Əliyeva, Möhsün Həmidov və Rüstəm Kamilov, ikinci cildi isə Nəzirə Əliyeva, Möhsün Həmidov çevirib.

Camal Kamal 1980-ci illərdə Bəxtiyar Vahabzadənin “Şəbi-hicran” poemasını və “Fəryad” dramını, Xəlil Rzanın “Səmərqəndim” şerini orijinaldan özbək dilinə tərcümə edib.

Anarın “Ağ liman” povesti 1978-ci ildə Daşkənddəki “Qafur Qulam” nəşriyyatında İbadulla Cahangirov və Bəxtiyar Eraneşin tərcüməsində çap olunub.

O illərdə Molla Pənah Vaqifin, Xurşidbanu Natəvanın, Mirzə Ələkbər Sabirin, Səməd Vurğunun, Süleyman Rüstəmin, Mirvarid Dilbazinin əsərləri nəşr olunub.

Müstəqillik illəri

Müstəqilliyin ilk illərində də şair və yazıçılar, ədəbiyyatşünaslar Azərbaycan ədəbiyyatına böyük maraq göstərib. Şair və tərcüməçi Osman Qoçqar, Feyzi Şahismayıl, Tahir Qəhhar, İbrahim Qafurov, Mirəziz Əzəm, Rəzzaq Əbdürrəşid, Cuməniyaz Cabbarov, Məmətqul Həzrətqulov, Babaxan Şərif, Erqas Açılov, Gülbahar Aşurova, Rüstəm Cabbarov, Obid Şəfiyev, Şəhla Qasıмова və başqaları Azərbaycan yazıçı və şairlərin əsərlərini özbək dilinə çeviriblər.

Mirzə İbrahimovun “Güləbət” povesti Feyzi Şahismayılın tərcüməsində “Cahan ədəbiyyatı” jurnalının 2004-cü il 4-cü sayında çap olunub.

2005-ci ildə isə Nizami Gəncəvinin “Leyli və Məcnun”, “Xosrov və Şirin” poemaları Alimcan Buriyevin farscadan özbək dilinə tərcüməsində Özbəkistandakı diaspor təşkilatı olan Azərbaycan Milli Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə ayrıca kitab halında nəşr olunub.

2007-ci ildə isə Feyzi Şahismayıllı Yusif Vəzir Çəmənəminlinin “Qızlar bulağı” romanını “Cahan ədəbiyyatı” jurnalının 12-ci sayında çap etdirib.

2009-cu ildə Azərbaycanın Özbəkistandakı Səfirliyinin təşəbbüsü ilə A.Ülvinin “Azərbaycan-özbək (cığatay) ədəbi-əlaqələri (dövlər, simalar, janrlar, təmayüllər)” (2008) və “Əlişir Nəvai Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında” (2009) kitablarının rəsmi şəkildə təqdimatı keçirilmişdir.

2010-cu ildə Azərbaycanın Özbəkistandakı Səfirliyinin təşəbbüsü ilə Viktor Andriyanov və Hüseynbala Mirələmovun “Görkəmli adamların həyatı” seriyasından “Heydər Əliyev” kitabı Daşkənddəki “Özbəkistan” nəşriyyatında özbək dilində çap olunub. Kitabı rus dilindən Numon Rəhimcanov tərcümə edib.

Erqas Açılov 2009-cu ildə “Şərq” nəşriyyatında Füzulinin “Qəmzəsin sevdin, könül” kitabını Azərbaycan türkcəsində, həmin il “Rübailər” kitabını “Özbəkistan” nəşriyyatında özbək dilində çap etdirib. Topluya Xəqani Şirvaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin rübailərinin bir hissəsi toplanıb. Erqas Açılov Osman Qoçqarla birgə Nəsiminin qəzəllərini də özbək dilinə çevirərək və 2012-ci ildə “Özbəkistan” nəşriyyatında çap etdirib. E.Açılov Füzulinin fars və türkmən dillərindən “Qəlb gövhəri” kitabını özbək dilinə tərcümə edib və 2014-cü ildə “Hilal-nəşr” də çap olunub.

Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi (AMM) ədəbi əlaqələr sahəsində böyük iş görür, şair və yazıçılarımızın əsərlərinin özbək dilinə tərcüməsi işini həyata keçirir. Mədəniyyət Mərkəzinin layihəsi ilə son illərdə böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”si iki variantda nəşr edilib. Alimcan Buriyevin tərcüməsində “Xəmsə” bir kitabda işıq üzünə görüb. 2017-2019-cu illərdə isə AMM bu istiqamətdə daha bir layihəyə imza atıb. Özbəkistanın Xalq şairi Camal Kamalın tərcüməsində “Xəmsə” ayrı-ayrı kitab şəklində Daşkənddə nəfis tərtibatla çap olunub. 2019-cu ilin Azərbaycanda “Nəsimi ili” elan olunması ilə əlaqədar Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə böyük şairimiz İmadəddin Nəsiminin “Dünyanı sevirəm” adlı kitabı nəşr edilib. Qəzəlləri tanınmış şair Tahir Qəhhar çevirib.

2019-cu ildə Qənirə Paşayevanın “Qapını aç” adlı toplusu, 2020-ci ildə şəhid-şair Ülvi Bünyadzadənin “Əlvida”, Eluca Atalının “Gecikən oyuncaq” kitabları Xasiyyət Rüstəmin tərcüməsində nəşr olunub. “Kitab dünyası” qəzeti müntəzəm olaraq Azərbaycan şair və yazıçılarının əsərlərini çap edir. Qəzetin Azərbaycan Respublikası üzrə əlaqələndiricisi A.Ülvinin bu işdə böyük əməyi vardır: Anar, İsa Həbibbəyli, Ramiz Rövşən, Nizami Cəfərov, Sabir Rüstəmxanlı, Qənirə Paşayeva, Rüstəm Behrudi və başqa görkəmli yazıçı, şair və alimlərlə təşkil edib hazırladığı müsahibələr həmin qəzetin səhifələrində dərc olunmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri mövzusunda xeyli sayda məqalələrin, şeir və hekayələrin çapına da nail olmuşdur.

Ədəbiyyatımızın yaxın dostu, tanınmış özbək şairi və tərcüməçisi mərhum Osman Qoçqarın Daşkənddə “Həyəcana qərq olan dünya” (1982), “Əks-sədası olmayan sədalar” (1986), “Yuxulu minarə” (1987), “Ağır karvan” (1991), “Çəməngül” (1996), “Şərq” şeirlər kitabları, “Qovulma” dastanı, “İmam Buxari” dramı və digər əsərləri çap olunub.

Osman Qoçqar tərcüməçilik fəaliyyətinə şair və yazıçılarımızın hekayə və şeirlərini çevirməklə başlayıb. Xalq yazıçısı Yusif Səmədoğlunun “Qətl günü”, Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”, “Mən, sən, o və telefon” və Elçinin “Baladadaşın ilk məhəbbəti”, “Baladadaşın toy hamamı”, “Toyuğun diri qalması” kitablarını, Ülvi Bünyadzadənin hekayələrini özbək dilində nəşr etdirib. Anarın “Dədə Qorqud” kinopovesti və adıçəkilən əsərlərin əksəriyyəti “Cahan ədəbiyyatı” jurnalında çap olunub.

Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə yazıçı-publisist, əməkdar jurnalist Elmira Axundovanın Daşkənddəki “Məşhur press” nəşriyyatında özbək dilində çap olunan “İlham Əliyev. Prezidentin portreti dəyişikliklər fonunda” (“İlhom Aliyev. “Ozgarishlar jarayonidagi Prezident tasviri”) kitabının tərcüməçiləri Osman Qoçqar və özbək alimi Şakir Dalimovdur.

Jurnalist, yazıçı və tərcüməçi Rüstəm Cabbarov ortayaşlı yazarlar və tərcüməçilər arasında ən istedadlı qələm sahibidir. O, bir çox Azərbaycan yazıçılarının povest, hekayə və romanlarını özbək dilinə çevirib. Tərcümələrinin bir hissəsini baş redaktoru olduğu “Darakçı” qəzetində, həmçinin ölkənin ədəbi qəzet və jurnallarında dərc etdirib, sonra isə kitab halında nəşrinə nail olub. R.Cabbarovun tərcüməsində Azərbaycan yazıçılarının “Ömürdən uzun gecə” hekayələr toplusu, İlqar Fəhminin “Aktrisa” romanı, Vaqif Sultanlının “Ölüm yuxusu” povest və hekayələr kitabı, Yunus Oğuzun “Atabəy Eldəniz” romanı, Varisin “Sənə inanıram” romanı özbək dilində işıq üzü görüb.

Şəhla Qasımova Azərbaycan ədəbiyyatını özbək və rus dilinə tərcümə edən şairdir, fəaliyyətinə görə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəxri üzvü seçilib. Onun özbək və rus dilində 10-dan artıq tərcümə kitabı Daşkənd, Bakı və Sumqayıt şəhərlərində nəşr edilib.

Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin layihəsi ilə Şəhla Qasımovanın tərcüməsində Leyla Əliyevanın “Dünya yuxutək əriyir” kitabı özbək dilində (Daşkənd, 2018) çap olunub. Şəhla Qasımova həmçinin Firuz Mustafanın “Dəniz köçü” kitabı özbək dilində (Daşkənd, 2017), “Ağ rəqs” kitabı rus dilində (Bakı, 2019), “Ad günü” kitabı rus dilində (Bakı, 2019), Süleyman Hüseynovun “And” romanı (rus dilində), “Özbək şeir çələngi” (Azərbaycan və özbək dillərində, AMM-nin layihəsi, Daşkənd, 2018) kitablarının tərcüməçisidir.

Bundan başqa onun tərcümələri Özbəkistanın “Звезда Востока”, “Şərq ulduzu”, “Gülüstən”, “Səadət”, “Cahan ədəbiyyatı” jurnallarında, Azərbaycanın “Литературный Азербайджан”, “Зеркало”, “Вышка” və digər nəşrlərində çap olunub.

Özbəkistanda Azərbaycan ədəbiyyatını tərcümə edən gənc tərcüməçilər nəsli də yetişməkdədir. Belə ki, Rəhmət Babacan, Mirzahid Müzəffər, Obid Şəfiyev, Gülbahar Aşurova, Gülnaz Sattarova, Şahsənəm Sappiyeva və başqaları Azərbaycan şair və yazıçılarının şeir və hekayələrini özbək dilinə çevirirlər. Şahsənəm Sappiyeva Anarın “Ağ qoç, qara qoç” povestini özbək dilinə çevirib və bu ilin ikinci yarısında kitab halında nəşr olunacaq.

* * *

Azərbaycanlıların Orta Asiya və Qazaxıstana sürgün edilməsi ilə əlaqədar Daşkənddə “Sürgün” sənədli filmi çəkilib (Qulu Kəngərlinin ssenarisi əsasında). Orta Asiyada yaşayan tanınmış azərbaycanlıların həyatı və fəaliyyəti ilə bağlı tədqiqatlar davam edir.

Son 10 ildə Azərbaycan yazıçı və şairlərinin, alimlərinin kitabları özbək dilinə tərcümə edilərək kitab halında çap olunmuşdur.

Nəşr edilən kitablar:

- Sabir Rüstəmханлы. “Göy tanrı” romanı. – Daşkənd, “Şərq” nəşriyyatı, 2010, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- İlqar Fəhmi. “Aktrisa” romanı. – Daşkənd, 2010, tərcümə edən: Rüstəm Cabbarov;
- Hidayət Orucov. “Dağların mahnısı” (şeirlər). – Daşkənd, 2011, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Anar, “Qırmızı limuzin” (hekayələr). – Daşkənd, 2012, tərcümə edənlər: Rüstəm Cabbarov, Erkin Osmanov;
- “20-ci əsr Azərbaycan poeziyası antologiyası” (almanax). – Daşkənd “Turan-İqbal” nəşriyyatı, 2013, tərcümə edən: Babaxan Şərif;
- Hüseyn Kürdoğlu (şeirlər). – Daşkənd, “Mümtaz söz” nəşriyyatı, 2014, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Yunus Oğuz. “Əmir Teymur” (roman). – Daşkənd, “Yeni əsr övladı” nəşriyyatı, 2013, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Yunus Oğuz. “Şah arvadı və cadugər” (roman). – Daşkənd, “Yeni əsr övladı” nəşriyyatı, 2015, tərcümə edən: Osman Qoçqar;

- Yunus Oğuz. “Sultan Alp Arslan” (roman). – Daşkənd, “Mümtaz söz” nəşriyyatı, 2016, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Yunus Oğuz. “Atabəy Eldəniz” (roman). – Daşkənd, “İstiqlal nuru” nəşriyyatı, 2018, tərcümə edən: Rüstəm Cabbarov;
- Yunus Oğuz. ”Ovçu” (roman). – Daşkənd, “Zəmin nəşr”, 2019, tərcümə edən: Gülbahar Aşurova;
- Anar. “Mən, sən, o və telefon” (povest və hekayələr). – Daşkənd, “Dövr Press” nəşriyyatı, 2016, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Elçin. “Seçilmiş əsərlər” (roman, povest və hekayələr). 2-cildə. – Daşkənd, “Global Books” nəşriyyatı, 2017, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Cəlil Məmmədquluzadə. “Poçt qutusu” (hekayə və felyetonlar). – Daşkənd, “Mümtaz söz” nəşriyyatı, 2019, Ön sözün müəllifi akademik İsa Həbibbəyli, nəşiri və son söz müəllifi professor Həmidulla Baltobayev, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Pərvin. “Qar yağacaq” (hekayələr). – Daşkənd, “Extremum Press” nəşriyyatı, 2015, tərcümə edən: Babaxan Şərif;
- Vaqif Sultanlı. “Ölüm yuxusu” (povest və hekayələr). – Daşkənd, “Yaradıcılıq-press” nəşriyyatı, 2017, tərcümə edən: Rüstəm Cabbarov;
- “Müasir Azərbaycan poeziyası antologiyası” (almanax). – Daşkənd, “Ekstremum Press” nəşriyyatı, 2016, tərcümə edənlər: Osman Qoçqar, Şəhla Qasımova;
- “Ömürdən uzun gecə” (Azərbaycan yazıçılarının hekayələr almanaxı). – Daşkənd, “Dövr Prezz” nəşriyyatı, 2014, tərcümə edən: Rüstəm Cabbarov;
- Hüseyn Cavid. “Seçilmiş əsərlər” (“Əmir Teymur”, “Şeyx Sənan, “Səyavuş”, “Peyğəmbər” Daşkənd, “Təfəkkür qanadı” nəşriyyatı, 2018, tərcümə edənlər: Osman Qoçqar və Tahir Qəhhar;
- Firuz Mustafa. “Dəniz köçü” (povest və hekayələr). – Daşkənd “İstiqlal nuru” nəşriyyatı, 2018, tərcümə edən: Şəhla Qasımova;
- Qulamhüseyn Əliyev. “Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri” (Ön sözün müəllifi Almaz Ülvi və Gülbahar Aşurova). – Daşkənd, “Məşhur press” nəşriyyatı, Azərbaycan və özbək dillərində 2019, tərcümə edən: Osman Qoçqar;
- Varis. “Sənə inanıram” (roman). – Daşkənd, “Yeni əsr övladı” nəşriyyatı, 2020, tərcümə edən: Rüstəm Cabbarov.

Nəticə / Conclusion

Özbəkistanla Azərbaycan ədəbi əlaqələri hələ ta qədim dövrlərdən başlayaraq bu günədək davam edir. Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzulinin əsərləri özbək dilinə tərcümə olunaraq, çox böyük tirajla nəşr olunmuşdur. Onu da qeyd edək ki, bu iki xalqın ədəbiyyatlarının bir-birinə təsiri olmuşdur.

Ədəbiyyat / References

1. Qulamhüseyn Əliyev. Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinə dair. “Azərbaycan” jurnalı, 1964-cü il, say 10.
2. Almaz Ülvi. Özbək ədəbiyyatında və ədəbiyyatşünaslığında Nizami, Nəsimi və Füzuli ənənələri. “Dil və ədəbiyyat” Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, BDU, 2007, say 5 (59).
3. Almaz Ülvi. Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı və özbək ədəbi-elmi fikri. “Xalq” qəzeti, 2012, 29 sentyabr.
4. Almaz Ülvi. Azərbaycan-özbək (cığatay) ədəbi-əlaqələri (dövlər, simalar, janrlar, təmayüllər). Bakı, “Qartal”, 2008.

Вопросы перевода и продвижения Азербайджанской литературы в Узбекистане: древний период и современный этап

Кулу Кангарли

Азербайджан.

E-mail: gulu_kengerli57@mail.ru

Резюме. Как и в других тюркоязычных странах, образцы азербайджанской литературы встречаются в Узбекистане с большим интересом. Произведения классиков Низами Гянджеви, Мухаммеда Физули, Имадеддина Насими издаются в Узбекистане большими тиражами. Обращение узбекских писателей, поэтов и переводчиков к азербайджанской литературе отнюдь не случайно. Перевод на узбекский язык произведений классиков и современных писателей и поэтов обусловлен этнической близостью обычаев и традиций и их художественной ценностью. Узбекские читатели с большим интересом обращаются к произведениям И.Гасаноглу, Сеид Азима Ширвани, Мирзы Фатали Ахундова, Молла Панах Вагифа, Мирза Алекпер Сабира, Гусейна Джавида, Самеда Вургунга, Расула Рзы. В статье отмечается значительная роль влияния творчества Низами, Физули, Насими в формировании узбекского литературного наследия. Большие заслуги в переводе образцов азербайджанской литературы на узбекский язык принадлежат Магсуду Шейхзаде, Миразизу Азми, Раззаку Абдуррашиду, Джуманиязу Жаббарову, Ибрагиму Гафурову, Усману Кучкару, Фейзи Шаисмаилу, Тахиру Гаххару, Кариму Бахриеву, Маматкулу Хазраткулову.

Ключевые слова: узбекская и азербайджанская литература, перевод классиков на узбекский язык, Низами и узбекская литература, Мухаммед Физули, Имадеддин Насими, Магсуд Шейхзаде